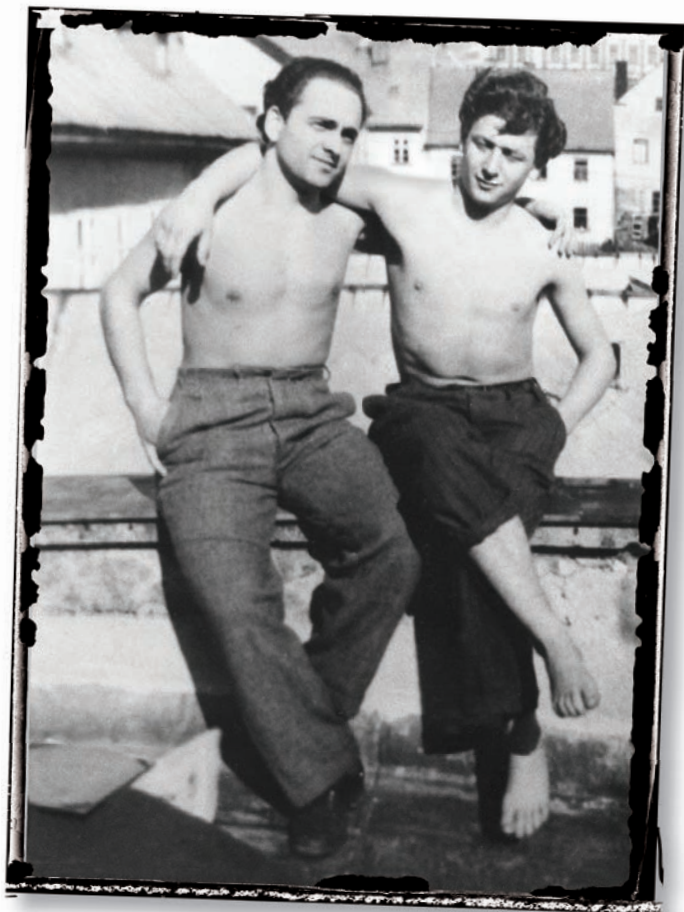




**Arnošt Lustig**

# **Můj známý Vili Feld**

Román o lehkosti nesplněného slibu  
a mučivých výčitkách svědomí

**Mladá fronta**

# Můj známý Vili Feld

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na

**[www.mf.cz](http://www.mf.cz)**

**[www.e-reading.cz](http://www.e-reading.cz)**

**[www.palmknihy.cz](http://www.palmknihy.cz)**



**MLADÁ FRONTA**

**Arnošt Lustig**

**Můj známý Vili Feld – e-kniha**

Copyright © Mladá fronta, a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována  
bez písemného souhlasu majitelů práv.



MLADÁ FRONTA

Arnošt Lustig

# MŮJ ZNÁMÝ VILÍ FELD



Arnošt Lustig

**MŮJ ZNÁMÝ**

**VILI FELD**

**/TMA A SVĚTLO SVĚTA/**

Mladá fronta

Autor děkuje za podporu této knihy společnosti VEOLIA VODA  
ČESKÁ REPUBLIKA, a. s..

Copyright © Arnošt Lustig, 2008

**ISBN 978-80-204-1815-9 (tištěná kniha)**

**ISBN 978-80-204-5034-0 (ePDF)**

## Doplněné vydání

Když nemůžu spát a cítím se vinen, ačkoli jsem nic neudělal a ani mě nikdo neobviňuje, píšu, a noc na sebe vrší vrstvy tmy, až zhoustne natolik, že její tkanivo praská jako natažená látka a začne jí prosakovat svítání. Slyším v duchu, co nemá jméno. Co nejde pojmenovat. Jen chvění. Čím přesahuje mlčení hlas a hlas ticho. Hranice, kde splývá dobré a zlé, a zároveň mez, která se neztrácí, jen vlněním posunuje k noci, když přijde večer a padá tmou jako kámen vzduchem, svou vlastní vahou k jitru.





## Z DENÍKU MALOMĚŠŤÁKA

Dobro a zlo?  
Zločin a trest?  
Každý to vidí jinak.  
Vždycky to někdo je.

**I** Byla na pouti, kde měli atrakci. Ženy si mohly koupit lístek a roztočit kruh jako v ruletě. Místo čísel se zastavilo kolo u jednoho ze tří znamení: Seznámení, Přátelsky a Vášnivý milovník. Výhra byla políbit Hitlera. Když se kolo zastaví u Seznámení, smí se žena letmo dotknout rty jeho tváře. Zastaví-li se kruh na Přátelsky, může ho lehce políbit na rty. Pokud kolo dojde na Vášnivý milovník, žena na něj doráží ústy, jak se jí zachce. Hitler tam samolibě seděl se svými rybími rty a tenkým knírkem, s pedantským pohledem člověka, který se jen nerad účastní, a úzkoprsou snahou si nezat. Měla chuť zafixlovat kolo, aby se zastavilo u znamení Vášnivý milovník a cizí ženské mu hmoždily ústa.

## ZE SNA

Žádný kůň není tak dominantní, aby si mohl dovolit při dostihu chyby. Neběžel příliš rychle. Věc spočívala v tom, že běžel nesprávným směrem.

My přijdem, 1948



Proč člověk žije? Proto, že se narodil? Proč mě sem přivedla neznámá hra maminky a tatínka? Stačilo jenom, aby si tatínek lehl na maminku, nebo hodit – jako do forbesu – v náhodné chvílce stříbrnou korunu do hracího automatu štěstí nebo neštěstí?

Tak jsem tedy to sobotní ráno vystrčil zadeček na pana doktora Poppera a sestřička řekla: „Vidíte, paní Krausová, je to kluk.“ (A netušila, že povzdech mé osmnáctileté maminky nad mými zhnědlými půlkami a přání, abych se jmenoval Jindřich, bude poslední, co vysloví.)

K čemu jsem přišel? Jaká to byla řada, která čísla, jaké hvězdy? Které sudičky mně přály nebo nepřály, co jsem se teprve měl dovědět? A proč takhle? Může mít význam, že maminka slavila narozeniny třicátého dubna, kdy se údajně koná sabat čarodějnic? A má jiný význam, že zemřela posledního dubna, když jsem spatřil světlo světa? Kdo určil, co se má stát? Proč jsem se nenarodil jako lev, pták nebo štěnice? Co je ve mně hlas a co ozvěna? Připadám si jako ryba z pohádky, která ve chvíli úzkosti promluví. (Držel jsem vždycky s rybářem, ne s jeho ženou, která skončila u necek, protože neměla nikdy ničeho dost.)

Proč si člověk myslí, že je-li něco daleko, natolik se ho to netýká? Co je vzdálené, co blízké? Je život vášeň, omyl, nebo nuda? Nedorozumění, výsada, anebo nesmysl? Přijdeme cestou na kloub alespoň něčemu? Co je štěstí, osud? Je vše jen náhoda? Má to skrytý řád? Má význam hvězdný prach, který dýchám? Co je krása? Co smysl?

Co je, to je, říkal Plešoun Leoncavallo, odborný učitel tělocviku v sirotčinci v Belgické 25. Jsi, protože jsi. Žádný strach, to taky přejde. Ale proč? Nemůže to být jen chemie, jak tvrdil Plešoun. Chvilí se mi zdá existence smutná a vzápětí z týchž důvodů hezká. Na něco se vyspím dobře, na cosi do mrzuta. Tak je to s mou minulostí i budoucností. Chvilí jsou nejisté, za chvíli je mi z nich do zpěvu. Proč nejsem (vím, že i takhle se jenom ptát je pitomost) růžovým slunečním paprskem nebo starou pannou Elsou Ebergovou v poválečném prázdninovém táboře? Krůpějí krve, sladkou bolestí nevěsty nebo dechem horolezce, než padne? Proč není v životě nic tak jisté alespoň jako rychlost světla? Kde je smysl toho všeho?

Dřív se mi zdály v noci příběhy. Teď jenom obrazy, věta. Dlouho se mi opakoval sen z divadelního zákulisí: Za staženou oponou ke mně přistoupila dívka s běloučkou pletí, zničehonic mě objala a pohládila. Cítil jsem, jak byla teplá a vláčná. Najednou přivřela oči, přestávala se mazlit a šeptala, že už to stačí. Proč přišla nahá? Co v sobě obnažila kromě svlečených šatů? Později jsem se ptal: Je žena bludiště? Cesta a schody, po nichž stoupáme i klesáme do sebe samých? Svátost, kterou se rouháme? Krása, bez níž je život ubohý?

Probouzím se dřív, než bych měl. Snad už nepotřebuju tolik spát. Občas se spánkem zpotím. Ptám se, jak to všechno dopadne. Nevím přesně co. Proniká mnou nevysvětlitelná úzkost, než s jitrním světlem přejde.

Adler, moje nevlastní dvojče a kamarád, mi svěřil, co se mu vrací s pokročilým věkem. Jeho případ s Ledererem. Prchali ke konci války hořícím lesem, esesáci stříleli na všechno, co se hýbalo. Utíkali dva. Stěží se vyškrábou z polí do strmého kopce a lesa za vrcholem. Najednou se objevil Lederer. Spočítali si během vteřiny, že ve třech by je spíš chytili. Kudy jdete, zeptal se. Mlčeli jen dvě tři vteřiny, než ukázali na východ. Lederer pochopil, že chtějí jít sami; měl v očích zoufalství i vzdor a opovržení, otočil se na podpatku a zmizel opačným směrem.

Vnímal jsem to, jako by se to stalo mně. Jako Ervín Adler cejchuju lidi, jestli bych s nimi chtěl či nechtěl být v lágru. Někdy pochybuju, že bych chtěl být i sám se sebou. Proč, to není otázka ani odpověď. Rozdělují si lidi na bezpečné a nebezpečné. Těm nebezpečným se vyhýbám. Pokud nemusím, straním se jich. Ale co všechno je mezi tím?

Zvláštní je, že když se někdy blíží noc a v jejím šelelu už vlastně příští den, začínám posuzovat minulé události od začátku. Tanou mi na mysli, současně s tápavým zvukem tušení uvnitř, kde mu naslouchám jen sám: Ten, který vypovídá, jsme my, kdo naslouchá, jsme opět my a onen odpovídající, vzpouzející se nebo nalézající je znovu naše maličkost. Svědomí, sestra odpovědnosti, ohleduplnosti člověka k člověku.

Snad je to pro kočku. Neznámé vody, ve kterých se každý nakonec ztratí a utopí. Žalobce, soudce i popravčí v jedné osobě. Stínový soud, ve kterém jsme všichni soudci a který se nikdy neodkládá. Možná, že co hodlám psát, to moje první a zároveň poslední, nebude stát za kapku inkoustu. Hodně z toho, čemu přikládám důležitost, je zítra usazený prach. Cesta, po níž jsem šel. Tváře, místo nichž vidím záda, a pozdvižení, z něhož slyším jen ozvěnu rozplývající se v dálce. Nicotnost, nula, houbes. Rozptýlená mlha. Nepotřebuju, aby mi někdo otloukal o hlavu krále Šalamouna, abych pochopil, že pružiny, které ovlivňují život, a neviditelné ruce a prsty, které ho hnětou jako těsto, zadělávané tajemnou tekutinou času, ta touha a úzkost, které nemohou umřít, obsah výkřiku po první ráně, kterou člověk dostane při narození, aby popadl dech, mají tisíce příčin, desetitisíce proč. A každé z nich ještě xkrát tolik. A nikdo je nestihne přebrat jako mák, který daly sestry přebírat Popelce. Jakmile jsem sám, je to se mnou jako s Adlerem, když vidí v duchu mezi stromy Ledererova záda.

Vidím také záda – události, protože jejich stříbro spatřím, když se na mě řítí v podobě katastrofy, a to také ne pokaždé včas. Z loužičky, kterou je paměť na začátku, se stává moře zapomnění, do kterého tečou řeky všeho, co se stalo. Ale ať mi pak někdo vysvětlí, proč se navzdory bezstarostnosti, se kterou jsem se narodil a která mi v životě už tolikrát pomohla a bez níž bych se nejspíš zbláznil, jako to hrozí Adlerovi, tolik vracím k Vilimu Feldovi? Proč ze všeho, co si chci potvrdit nebo popřít, vystupuje ze ztracena, z ticha a zapomnění znovu on?

Ty *třpytky*, panenky jeho šedých očí, výraz protáhlé, chytré tváře vyjadřující báječný příslib, co nás čeká, prelud nebo naděje, že to nejlejší je teprve na cestě, stačí zůstat naživu, kdekoli člověk je.

Vili Feld.

Ve dnech, kdy mi na hřišti Hagiboru odloudil a svedl Ruth Winteritzovou, neminul den, abych si nepředstavoval, jak se spolu prospali. Zdálo se mi o tom v noci. Sen plný tělesnosti, mírně řečeno. Byl ve snu asi horší než ve skutečnosti. Odehrávalo se to v hotelu, kde se probíral projekt Domova mládeže. Měla na starosti jeden z úseků.

Díval se na ni a líbil se mu její zadeček. Napadla ho bláznivá myšlenka: svést ji. Na jeho elegantní tváři se vyklubal úsměv. Nakonec se pomalu všichni rozházeli. Požádal ji o tiskoviny. Mohl by je dostat? Ano, odpověděla. Má je v pokoji. Nabídl se, že si pro ně dojde, aby nemusela běhat po hotelu a hledat ho. Zamířila do pokoje, s Vilim Feldem v patách. Otevřela dveře, vešli a Vili Feld je rychle zabouchl. Řekl si buď anebo. Vrhł se na ni a k jeho velkému překvapení nebyla proti. Začal ji vášnivě líbat a přitom jí hladil zadeček přes sukni, přel jí vpředu. Nevěděla, kde všude má ruce. Masíroval jí prsa.

V objetí cítila, do jaké míry ho vzrušila. Šeptal jí, co se nedá opakovat. Chtěl její papulku, její ruku. Řekla mu, co chce od něho. Proměnil ji v lízátko. Narážela na jeho jazyk. Byla plná mléka, které mu nevadilo. Lačně ji polykal.

Dostrkal ji na postel. Líbal a hladil ji. Strhal z ní šaty a prádlo. Tuhl jí v rukou. Sklonila se. Udělal na oplátku všechno, co dostal od ní. Nacházel prsty každou štěrbinu. Děvko, Děvečko, Děvenko, šeptal. Děvko. Byl hrubý, i slovy jako smyslů zbavený. Kvílela bolestí. Řval. Držel ji za lokty a za boky. Chtěl, aby na něj vystrčila zadeček, a chválil její tělo. Rval ji za vlasy. Už nemohla dál. Šli společně do sprchy. Když ji viděl znovu nahou, opět začal. Bylo jí dobře? A jemu? Vzájemně si lichotili. Jestli je tělo jako přelévající se moře, nezmařili ani kapku. Sen končil setkáním nazítří. Řekla, že mi byla malinko nevěrná.

To další už bylo po probuzení.

„Mám o tobě sny,“ řekl jsem.

„Doufám, že ty nejslušnější,“ odpověděla.

„Naopak,“ řekl jsem.

„Nestydo,“ řekla.

„Asi bys to nechtěla slyšet.“

„Ne.“

„Byl v tom pan Feld. Velice důvěrně.“

„Neříkej.“

Zrudla? Nebyl jsem si jistý.

„Neměl jsem tě s ním seznamovat.“

„Proč?“

Ani teď nerudla.

Nemohl jsem jí líčit podrobnosti. Měla ho plnou pusou. Říkala, že je to skvělý pocit. Zacházel s ní jako s kurvou a chtěl, aby tak zacházela s ním. Připadalo mu to hrozné. Pokračovali asi deset minut.

„Nebyl to hezký sen,“ řekl jsem.

„Přála bych ti lepší,“ řekla.

Ale neptala se, co všechno se mi zdálo.

Myslel jsem na to, že nevynechali nic. A jak ráda si to nechávala líbit. Neznal jsem ji tak. Nebyl jsem Vili Feld. Byla s ním jiná? Vracel se k vzájemnému olizování. Neměl jsem z toho nejlepší pocit. Byl jsem rád, že jsem se probudil.

Kdoví, co se s Utinkou Futh Winternitzovou stalo. Nevrátila se, jako mnoho jiných. Nechtěl jsem si ji zmenšit na sen, který se mi o ní zdál. Chtěl jsem ji ochránit od hrubých doteků ze sna.

Sen se mnou zůstával dlouho. Podrobnosti nevyšuměly.

Sny Viliho Felda byly pravděpodobně střízlivější. (Ačkoli svoje sny nikdo nekontroluje.) Záleží na okolnostech, jak dalece jim hodláme věřit, že jsou zrcadlo, nejsou-li obrazem toho, co se nestalo, ale mohlo stát. Pokračování skutečnosti, nebo mnoha skutečností. Směs. Slitina.

Zdálo se mu několikrát za sebou, co se zdálo mnoha emigrantům, kteří se nesetkali s očekáváním, ať bylo jakékoli.

Vrátil se ve svém snu, ale nepustili ho už ven. Dobrovolně vlezl do pasti. Nasadil si okovy, zajatec ve vlastní kůži.

Tenhle sen mi Vili Feld převyprávěl.

Shledával, že původní země, z níž odešel, nebyla ve srovnání s jinými tak zlá.

„Nechci si stěžovat nebo naříkat,“ řekl.

„Dokud nás neplynujou, Vili, taky si nechci stěžovat,“ odpověděl jsem.

„Vypadá to, že jste trefil hřebík na hlavičku.“

Těšilo mne to. Svě citové rozechvění skrýval. Nebo je maskoval. Nerozhodil ho ani nejsilnější kalibr. Sen o návratu, který se mění ve



vězení. To neutuchající, podvědomé i vědomé, jako proud v ponorné řece. Jako když tvrdil, že monogamie je největší hloupost, kterou si lidé vymysleli. To citově rozechvívající, co v rozumu hlodá jako červ, ano i ne, pochybnosti, váhání, nerozhodnost, nejistota mezi unikajícími jistotami. V duchu kýče *Zasvit' mi ty slunko zlaté*.

„Proč si člověk nemůže vybrat, kde a komu se narodí?“ povzdychl si, směšně.

„Nedá se to změnit?“ zeptal jsem se.

„Jen těm mimořádně šťastným,“ řekl.

Vili Feld.

Zákoutí jeho duše. Kam jsem mohl nanejdýš nahlédnout. Tušit. Ani to ne.

„Máme každý svou knihu osudu,“ řekl. „Je snadné tvrdit, že Bůh je mrtev, máte-li bezpečné zázemí, výhledy, jste-li obklopen krásou, bezpečím, trvalostí svých věcí. Ale proč nelze dopředu prolistovat knihu, která si říká osud? Může být laskavá i nespravedlivá. Pravdivá i plná klamu. Kdysi mi kartářka prorokovala, že v osmatřiceti budu v cizím městě a potkám známého, který mně, jako ručičky u hodinek, za pět minut dvanáct poskytne důležitou radu, inspiraci, povzbuzení. Zmeškám, jen když zaváhám a nebudu slyšet, co bych neměl přeslechnout. Opustila mě schopnost se rozhodnout. Nevěřím kartářkám, jako jsem nikdy doopravdy nevěřil kartám. Jen hraju. Někdy, abych vyhrál, jindy, abych zabil čas nebo se bavil tím, co od karet očekávají ti druzí.“

Byl to Vili Feld, který na hřiště Hagiboru v roce 1941 přinesl anekdotu, jak učitel napsal křídou na tabuli *Bůh je mrtev, Nietzsche*. A student pod to připsal bílé na černém: *Nietzsche je mrtev, Bůh*.

Některé anekdoty mohou být dlouho aktuální.

Premýšlel jsem o tom, kolikrát už byl Vili Feld mrtev, kdy mu duch říkal něco jiného, než tvrdila jeho ústa nebo než co namlouval sám sobě. Nebyl to soucit, ani jen porozumění. Byla to snaha přijít mu na kloub. Co v něm hlodá, nad co se dokázal povznést, nejenom tam a tady.

Šlehlo mi to mozkiem, rychlejší než myšlenka.

„Víte,“ řekl Vili Feld, „někdy se mluví o nesmrtelnosti. Pokud je dočasná, vím, o co jde. Všichni moji mrtví v jistém smyslu žijí. Ve mně. Není to pouhá vzpomínka. Je to jejich život, bohatý, košatý, každý se svým charakterem, svými sklony; epizody, osobní zážitky, které ve mně žijí a na něž nemůžu zapomenout. Není to jen otázka paměti. Je to záležitost duše. Hodně lidí si myslí, že duše je vynález básníků. Nikdo ji neviděl, neslyšel, neměl v ruce. Ale vykřvácel bych za to, že je. Určitě si ji jen nevymysleli rabíni, kněží a básníci. Zdráhám se přemýšlet o smrti. Připadá mi to jako nevhodný flirt, rouhání, prostopášnost. Je spolehlivě po válce, jen pochybuju, že spolehlivě skončila. Ale nevím si rady se svým životem. To je horší. Nic mi nechybí. Najím se, kdy chci; kdyby mi chyběly kšandy, rukavice nebo kravata, šaty, polobotky, kravata, dojdou si do krámu a koupím si, když budu chtít, od všeho třeba dvoje. Ty dražší. Mám všechno dobré, slušné, netrpím pocitem, že jsem chudinka, v žádném směru. Ale něco mi chybí. Nemůžu přesně říct co. Něco.“

Mluvil o štěstí. O smrti, nesmrtelnosti. Osudu. O směšnosti existence. O životě, selhání, povinnostech a vině a beztrestnosti. O zápasu se zlem, zvnějšku i zevnitř. O odpovědnosti za sebe, za ty druhé. Co si člověk zaviní už tím, že se narodil. Co dluží sobě a těm druhým. Co dluží ostatní jemu.

Z restaurace křičela hudba, náhodou jemnější kus.

„Mám neutuchající pocit, jako host, kterého nezvalí, a proto neví-tají. Neobviňuju se, necítím se vinen, a přece, možná že být nevinný neznamená být bez viny. Myslím na svého otce, rabínského dědu, kdo, co, včetně mě, je zodpovědný za to, co se se mnou děje. Co jsem kdy, třeba nevědomky, porušil, co jsem zavinil, čemu jsem nezabránil. Slyším svůj hlas, který ke mně volá nebo šeptá, abych si uvědomil, že žiju. Jistě, žiju. Taky jsem mimochodem už párkrát zemřel. Tážu se jak, kde, co bude dál? Určitě nás oba poškodilo, kde jsme byli. Německá bezcennost života, kterou představili za války světu, dějinám, budoucnosti. Pár let po válce a válka je v nás, jako zhoubný nádor, vřed, neléčitelná nákaza. Ten hlas je svědomí, zodpovědnost, zoufalství a bezmoc. Trochu i rozmar. Přitom mně nic nechybí. Žen-

ské říkají, že na pohled ujdu. Když to dojde dál než k flirtování, cítím se pořád ještě dost mužně. Váhám, co všechno mohu připustit. Uvidíme.“

„To se ví, Vili,“ řekl jsem.

Trvalo mi pár dní, než jsem se vyrovnal s ozvěnou, co mi řekl, a hledal jsem, za sebe i za něho, proč. Strašila ho facka, kterou jako pomocník kápa, ze strachu z postihu, dal spoluvězni v Auschwitz-Birkenau\*, v někdejší cikánské lágrou, kde zaplynovali přes noc čtrnáct tisíc cikánů, aby udělali místo pro židovské vězně; rána holí, kterou téměř přerazil záda neposlušného vězně v družině nastupující do práce v Auto-Union, budoucím Audi, kam jsme rovněž nosili kameny na stavbu cesty, většinou jen tam a zpátky, abychom nahlédli marnost své existence před splynováním a smířili se s tím, že na tomto světě nemáme co dělat.

Nechtěl jsem myslet na smrt, stejně jako můj někdejší mentor Vili Feld. Básník se mýlí, jestliže tvrdí, že smrt není zlá. Je zlá. Zvláště předčasná smrt, smrt dětí, které se ještě nerozhledly, ale po jediném dni v Auschwitz-Birkenau vědí, zač je toho loket.

Smrt žen, které ztratily přehled, kde jsou jejich děti, co se s nimi stalo. Smrt otců, kteří umírají s pocitem, že jako otcové selhali, neschopní chránit a starat se o své rodiny. Smrt nevěst před svatbou, k níž už nikdy nedojde, jinochů, kteří už neuvidí, o čem snili, jak obstojí ve zkouškách života. Smrt zpěváků, kteří už nikdy nezapějí, smrt umělců, kteří se v duchu dotkli dokonalosti a zahynou vzápětí udušením cyklonem B. Můj seznam neměl konce.

Cítil jsem, že život Viliho Felda nemá hranici, jen předěly. Co bylo, je, co je, není.

„Itálie je krásná země,“ řekl. „Je jako žena. Chcete ji milovat a jen Bůh ví, proč to nejde beze zbytku. Je velkorysá, dobrosrdečná, má víc světla, než unesou oči. Cítíte, čím je výjimečná. Rozdává lásku, ale asi ne všechnu. Čím jsem tu déle, tím jsem přesvědčenější, že je to štěstí narodit se jako Ital.“

---

\* (Pozn. red.: V červnu 2007 rozhodl Výbor pro světové dědictví UNESCO na žádost Polska a Izraele o změně názvu na Osvětim-Březinka.)

„Ještě jste nezemřel, tak čeho byste litoval, Vili,“ utěšoval jsem ho.  
„Snažím se roztrždit si, co je opravdu v životě důležité,“ řekl.

To všechno říkal lehce, jako by tlachal při kartách a nebralo se každé slovo na těžkou váhu. Bral svůj život jako hazardní hru, s jeho vlastní elegancí, lehkostí a svým způsobem i lacinými moudrostmi. Byl to starý i nový Vili Feld, kterého jsem poslouchal, každé slovo, a hledal, co je za hlasem, zvukem slov.

Miloval určitě víc žen než jednu. Našel zalíbení v nejedné zemi. Mohl jsem se jen domýšlet, co hledal. V jakém rozpoložení myslí jsem ho potkal. Byla to ozvěna německých rasistů přemýšlet o tom, jakým rodičům se člověk narodil, na jakém místě, v jakou dobu a jaké štěstí by bylo narodit se jiné mamince a odlišnému otci, v jinou dobu, na jiném místě. Zdálo se mi zbytečné o tom přemítat a kazit si život a náladu. Bylo to vzdálené, ale jen léty, ne v paměti, v ozvěně.

Míjeli jsme ohradu s plakáty. Výrazná byla siréna, půvabná pan-  
na s ptačím tělem a po hrud' a ňadra nahá. Nelákala námořníky, ale kolemjdoucí, a ne jako andělé smrti se zpěvem a nebeskou hudbou, aby podle legendy usmrcovali, ale dráždili. Uváděla cenu vstupu na výstavu, pár desítek lir.

„Jde o rovnováhu,“ řekl. „Poruchu rovnováhy.“

A pak: „Čert to vem. Je to prostě tak, že žít navěky je smrtelný hřích.“

Nono, myslel jsem si.

„Víte, kde bible nejvíc lže?“ zeptal se. „V kapitole o ráji. Ta větička, kterou si vymyslel asi ten nejzlomyslnější rabín: Ze stromu poznání dobrého a zlého však nejez. V den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti.“

Dodal: „Podívejte se na Německo.“

A do třetice: „Všechno dobře dopadne.“

„Jasně, Vili.“

„Člověk by musel být čaroděj, aby poznal, co ho čeká.“

Jiný plakát zval na verše řecké básnířky Sapfó v novém překladu a v podání tří slavných hereček. Černými písmeny citovali: *Smrt je zle – tak bozi uznali. Vždyť kdyby byla krásná. sami by zmírali.*